

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ. ПЛАНУВАННЯ ВИТРАТ

УДК 338.2; 339.138

ОРЛОВ О. О.

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ КІЛЬКІСНОГО ВИМІРУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглянуто проблеми кількісного виміру економічних процесів. Ці процеси є достатньо складними і за думками окремих вчених навряд чи можуть бути доступні кількісному виміру, інші вчені вбачають вирішення цієї проблеми у розширенні емпіричних досліджень, які у перспективі приведуть теорію у відповідність до реального життя. Автор статті пов'язує вирішення цієї проблеми з використанням у економічних розрахунках маржинального підходу.

Ключові слова: мікроекономічний аналіз, кількісні виміри, інновації, емпіричні дані, маржинальний прибуток.

ORLOV O.

Khmelnitsky National University

PROBLEMS OF QUANTITATIVE MEASUREMENT OF ECONOMIC PROCESSES

The article deals with problems of quantitative measurement in economic processes. These processes are tangled and according to the views of scientists are not able to be quantitated. Other scientists see the solution of this problem in expanding empirical researches, which will bring theory into the real conditions. The author of the article links the solution of this problem with the economic calculation's based on margin approach using.

Key words: microeconomic analysis, quantitative measurements, innovations, empirical data, marginal profit.

Відомо: для того, щоб керувати будь-яким процесом необхідно мати у розпорядженні інструменти, які б дозволили кількісно виміряти ці зміни і вийти на реальні економічні показники.

Проблема кількісного виміру економічних процесів існувала з давнини, але особливо вона загострилася з появою роботи Й. Шумпетера «Капіталізм, соціалізм і демократія» (1942 р.), де він запропонував переглянути традиційну концепцію конкуренції. За його думкою досконала конкуренція не тільки неможлива, але й абсурдна і не має права бути прийнятою у якості ідеальної ефективності. «Але всупереч підручникам, – стверджує Й. Шумпетер, – у капіталістичній дійсності переважаюче значення має інша конкуренція, заснована на відкритті товару, нової технології, нового джерела сировини, нового типу організації (наприклад, величезних фірм). Ця конкуренція забезпечує рішуче скорочення витрат чи підвищення якості, вона загрожує існуючим фірмам не незначним скороченням прибутків і випуску, а повним банкрутством» [1, с.56].

Шумпетер Й. вважав, що за своїми наслідками така конкуренція відноситься до традиційної як бомбардування до виламування дверей і ця конкуренція справляє вплив не тоді, коли вона вже є, але й тоді, коли вона стає лише потенційною загрозою.

Але багато теоретиків дотримуються протилежної точки зору. Так, Е. Долан і Д. Ліндсей вважали появу гіпотези Й. Шумпетера дещо провокативною і головна проблема полягає у труднощах оцінок інноваційних процесів у реальній дійсності. «Ймовірно самий нейтральний висновок, який можна зробити, розглядаючи інноваційні процеси за Шумпетером, полягає в тому, що вони занадто складні і навряд чи можуть підлягати кількісному аналізу» [1, с.355].

Дійсно, проблема кількісного виміру і оцінки інновацій реально існує, але в той же час, якщо не вирішити проблему кількісного аналізу впровадження інновацій, ми не зможемо оцінити ефективність впровадження інновацій в реальній практиці.

Труднощі вирішення цієї проблеми полягають у тому, що економічні події відносяться до складу особливо складних, коли мова йде про агреговані величини, які ув'язати в єдину модель вочевидь можна тільки у випадку застосування інноваційних підходів до вирішення цієї проблеми.

Проблему кількісного виміру в економічних розрахунках висунув у своїй нобелівській промові Фрідріх Август фон Хайек. Його лекція так і називалась «Претензії знання». За його думкою, кількісні теорії повинні відноситись до добре вимірюваним величинам, чого не можна сказати про величини економічні, і звідси висновок: «Те, що на поверхні має вигляд як найбільш науковий висновок, часто виявляється ненауковим і, більше за все, у цих сферах є межі можливих сподівань від науки. Це означає, що повна довіра до науки, або навмисне управління у відповідності з науковими принципами, в більшій мірі ніж здатний дати науковий метод, може мати згубні наслідки» [3, с.220].

Ф. Хайек критично відносився до того, що за допомогою сучасних комп'ютерів, підставивши зібрані дані у відповідні місця теоретичної формули можна розрахувати прогноз». «Дійсна складність, – відмічав Ф. Хайек, – вирішенню якої наука сприяє мало і яка іноді дійсно буває непереборною, полягає у виявленні і фіксації конкретних фактів» [3, с.222]. При чому, за його думкою, ці складнощі пов'язані не з

формуванням теорій для пояснення поточних подій, вони виникають тоді, коли намагаються пристосувати ці теорії до конкретних ситуацій в реальному світі.

Ф. Хайк є прибічником крайнього лібералізму, супротивником будь-якого державного регулювання. За його думкою, результати досліджень таких складних явищ, як ринок, ніколи не будуть повністю відомими і вимірними.

Велику зацікавленість серед вчених економістів викликали несподівані висновки У. Баумоля, що найбільший науковий прогрес можна знайти не у теоретичних новаціях, а у розвитку емпіричних досліджень і застосуванні теоретичних концепцій до вирішення конкретних практичних проблем.

За думкою У. Баумоля, макроекономічний аналіз не в змозі врахувати дії ринкових сил і шалену конкуренцію, пов'язану з новими процесами і продуктами.

«Справа в тому, – стверджував У. Баумоль, – що зростає ступінь незадоволення теорією, яка не озброює нас інструментами для аналізу фактів і не піддається емпіричному тестуванню» [4, с.120]. За його думкою, макроекономічний аналіз не в змозі врахувати дії ринкових сил і шалену конкуренцію між фірмами за переваги, що пов'язані з новими процесами і продуктами.

У своїх роздумах про макроекономіку У. Баумоль, з одного боку, критично відноситься до результатів макроекономічних досліджень, але в той же час не погоджується з твердженням «..начеб-то макроекономіка знаходиться у катастрофічному стані» [4, с.113]. Він вважає, що подібна думка народжена невірним розумінням того, що можна очікувати від цієї галузі знання. «Творча сила макроекономіки, – стверджує У. Баумоль, – полягає у вірності методу зверх спрощення, який використовується для отримання конкретних висновків» [4, с.113].

Дійти до таких висновків, вважає У. Баумоль, на основі більш складних моделей важко або взагалі неможливо, «але саме метод зверхспрощення, – попереджує У. Баумоль, – який зробив реальними успіхи макроекономіки, вимагає найбільшої обережності, коли мова йде про те, щоби покладатися на її висновки і використовувати її на практиці» [4, с.113].

Питання кількісного виміру результатів економічних досліджень особливо потрібні для оцінки інновацій і впливу їх на економічні результати діяльності фірм. «Не до сучасних теорій росту, – заявляє У. Баумоль, – а до Шумпетера ми повинні звертатися, якщо бажаємо збагнути суть цієї проблеми. Саме він описав конкурентний механізм, який «пришпорює» інновації і за яким вони є головним джерелом прибутку, яка перебільшує нормальний рівень» [4, с.115].

Й. Шумпетер вбачав зміст прогресу економічної науки у збагаченні методологічного арсеналу науки на відміну від зміни теорій, яка сама по собі прогресу не пропонує. У працях економістів-мислителів він пропонував бачити ті елементи, які дають приріст аналітичного інструментарію і тим самим розширюють можливості пізнання дійсного значення економічних процесів. «Згідно з неперевершеним визначенням Джоан Робінсон, – відмічає Й. Шумпетер, – економічна теорія – це скриня з інструментом» [1, с.70].

Уявляють інтерес за цією проблемою також погляди Р. Коуза, який у 1991 р. отримав Нобелівську премію за відкриття ролі трансакційних витрат. За його думкою, особливістю сучасної економічної теорії є підвищення абстрактності аналізу, і що сама абстрактність аналізу не передбачає детальне вивчення реальної економічної системи, що в ній багато розмірковувань, які носять чисто теоретичний характер, який не базується на емпіричних даних. «Об'єктом вивчення, – завершує цю думку Р. Коуз, – виступає система, яка існує лише в уяві економістів, а не у реальному житті. Тому результат подібних досліджень я назвав «економікою класної дошки» [5, с.678].

Багато вчених намагаються вирішити проблему економічних вимірів за допомогою математичного моделювання. У цьому відношенні уявляє інтерес висловлювання Мориса Алле, який вважає, що математика не може бути самоціллю, вона може бути тільки робочим інструментом. Якщо дослідження не пов'язане з вивченням реальності, воно залишається марним, «Підпорядкування досліджуваному і експериментальним даним, – стверджує М. Алле, – є золотим правилом, яке домінує у будь-якій науковій дисципліні. Будь-яка теорія, якщо вона не підтверджена досвідом, вочевидь не має наукової цінності і повинна бути відкинута» [6, с. 605]. На його думку, якщо теорія не підтверджується спостереженням, вона позбавлена будь-якої наукової цінності.

Таку ж позицію відстоює і Г. Саймон. У своїй Нобелівській лекції «Рациональне прийняття рішень у бізнесі» він дійшов висновку, що два покоління економістів-теоретиків зіткнувшись з великою кількістю формальних і технічних проблем, пов'язаних з грубістю реального світу, відмовились від їх вирішення. На його думку, головну увагу вчені-економісти приділяють неокласичній теорії і макроеконометриці, а теорії прийняття рішень приділяється занадто мало уваги. «Центр економічної науки, – стверджує Г. Саймон, – як і раніше, перенаселений, в той час як інші найбагатші з точки зору своїх можливостей території залишаються необробленими» [7, с.340].

Г. Саймон вважає, що слід йти шляхом побудови розумно достатніх моделей, які б забезпечували прийняття задовільних рішень, затрати на які не виходять за припустимі межі. «В наші дні, – стверджує Г. Саймон, – відмінною характеристикою інструментарію, що використовується в науці управління, є те, що він надає практичну можливість прийняття чи рекомендації рішення, базуючись на емпіричних даних, які

отримуються з реального світу, і робити тільки ті розрахунки, які можливі до здійснення завдяки настільному калькулятору, а пізніше електронному комп'ютеру» [7, с.330]. Р. Саймон закликав не до «латання дір», а до перегляду основ і враховувати у моделях більш багатий та змістовний набір властивостей і характеристик реального оточення.

І тут слід звернути увагу на одну обставину, що проведення багатьох економічних розрахунків стримується проблемою розподілу постійних витрат між видами продукції. Не випадково Е. Хелферт застерігає: «Правило, яке допомагає не потрапити до пастки перерозподілу, полягає в тому, що треба де тільки можливо уникати використання витрат на одиницю продукції...» [8, с.295].

Не випадково зарубіжні економісти, вочевидь, щоб «не потрапити у пастку перерозподілу» у своїх розрахунках уникають розрахунків за умов багатоміноменклатурного виробництва.

Між тим багато питань правильного розрахунку прибутку, рентабельності, беззбитковості за видами продукції, оцінки ефективності інноваційних продуктів і формування цін на них доволі просто вирішуються з новим концептуальним підходом до розподілу постійних витрат.

Концепція маржинального доходу виходить з того, що тільки прямі витрати безпосередньо поєднані з виготовленням продукції, а постійні витрати – це умови ведення бізнесу і функціональне призначення маржинального прибутку не розподіл, а покриття постійних витрат і формування на цій основі прибутку як в цілому по підприємству, так і за видами виробів.

Враховуючи, що постійні витрати насправді можуть бути частково напівпостійними і напівзмінними, такий підхід буде мати відбиток на точності розрахунків. Вочевидь ці неточності будуть суттєво більше, якщо для розрахунку повної собівартості невиробничі накладні витрати розподіляти тим чи іншим умовним методом (пропорційно виручці від продажу [9, с.187] чи пропорційно виробничим накладним витратам [10, с.91]).

Під час формування концепції ми свідомо зробили припущення, що всі накладні витрати, в тому числі і виробничі, відносимо до постійних, тобто незалежними від зміни обсягу виробництва.

Розрахунок повної собівартості за видами продукції необхідний для оцінки її рентабельності при порівнянні з аналогічною продукцією у конкурентів. Але чи є собівартість за видами виробів аналітичним інструментом, за допомогою якого можна вирішувати проблеми формування і коректування цін на продукцію, що випускається підприємством?

Можливо це звучить провокаційно і, вочевидь, значна кількість науковців може не погодитись з такою позицією, але за умов багатоміноменклатурного виробництва однозначно ні.

Ми дотримуємося позиції економістів, які стоять на антивитратних підходах до формування цін. Для компаній з багатоміноменклатурним асортиментом продукції більш важливим є її структура, ніж показники собівартості за видами виробів. В разі зміни структури асортименту собівартість за видами продукції веде себе як «рухлива мішень» і, відповідно, не може бути головним орієнтиром під час обґрунтування і коректування цін, оскільки ціна розрахована на такій затратній базі буде або завищена, або занижена.

Для досягнення максимізації прибутку більш важливе значення має збільшення питомої ваги виробів з високим показником коефіцієнта маржинального прибутку.

Висновки. Запропоноване спрощення перетворює систему розподілу постійних витрат в систему управління цінами, прибутком і рентабельністю за видами продукції і може бути інструментарієм для розрахунків багатьох економічних процесів.

Література

1. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія. Мировая економічна думка крізь призму століть : в 5 т. т. 4. Вік глобальних трансформацій / Шумпетер Й. – М. : Мисль, 2004. – 942 с.
2. Долан Дж. Ринок: мікроекономічна модель / Долан Дж., Ліндсей Д. – СПб, 1992. – 496 с.
3. Хайек Ф. Претензія знання. Мировая економічна думка крізь призму століть : в 5 т. т. 5. Всесвітнє визнання. Лекції нобелівських лауреатів. Книга перша / Хайек Ф. – 767 с.
4. Баумоль У. Чого не знав Альфред Маршалл. Вклад ХХ століття в економічну теорію. Мировая економічна думка крізь призму століть : в 5 т. т. 4. Вік глобальних трансформацій / Баумоль У. – М.: Мисль, 2004. – 942 с.
5. Коуз Р. Інституціональна структура виробництва / Р.Коуз // Мировая економічна думка крізь призму століть. Всесвітнє визнання. Лекції Нобелівських лауреатів. Т. 5, кн. 1. – М. – 767 с.
6. Алле М. Основні напрями моєї роботи / М. Алле // Мировая економічна думка крізь призму століть / Всесвітнє визнання. Лекції Нобелівських лауреатів. Т. 5, кн. 1. – М. – 767 с.
7. Саймон Г. Рациональне прийняття рішень в бізнесі / Г. Саймон // Мировая економічна думка крізь призму століть. Всесвітнє визнання. Лекції Нобелівських лауреатів. Т. 5, кн. 1. – М. – 767 с.
8. Хелферт Э. Техніка фінансового аналізу / Хелферт Э. ; пер. с англ. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
9. Апчерч А. Управлінський учет: принципи і практика / Апчерч А. ; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 952 с.
10. Друри К. Управлінський і виробничий учет / Друри К. ; пер. с англ. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 1071 с.

References

1. SHumpeter Y. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya. Mirovaya ekonomicheskaya myisl skvoz prizmu vekov : v 5 t. t. 4. Vek globalnih transformatsiy / SHumpeter Y. – M. : Myisl, 2004. – 942 s.
2. Dolan Dj. Ryinok: mikroekonomicheskaya model / Dolan Dj., Lindsey D. – SPb, 1992. – 496 s.
3. Hayek F. Pretenziya znaniya. Mirovaya ekonomicheskaya misl skvoz prizmu vekav : v 5 t. t. 5. Vsemirnoe priznanie. Lektsii nobelevskih laureatov. Kniga pervaya / Hayek F. – 767 s.
4. Baumol U. CHego ne znal Alfred Marshall. Vklad HH stoletiya v ekonomicheskuyu teoriyu. Mirovaya ekonomicheskaya myisl skvoz prizmu vekov v 5 t. t. 4. Vek globalnih transformatsiy / Baumol U. – M.:Myisl, 2004. – 942 s.
5. Kouz R. Institutsionalnaya struktura proizvodstva / R.Kouz // Mirovaya ekonomicheskaya myisl. Skvoz prizmu vekov. Vsemirnoe priznanie. Lektsii Nobelevskih laureatov. T. 5, kn. 1. – M. – 767 s.
6. Alle M. Osnovnyie napravleniya moey raboty / M. Alle // Mirovaya ekonomicheskaya myisl. Skvoz prizmu vekov / Vsemirnoe priznanie. Lektsii Nobelevskih laureatov. T. 5, kn. 1. – M. – 767 s.
7. Saymon G. Ratsionalnoe prinyatie resheniy v bi znese / G. Saymon // Mirovaya ekonomicheskaya myisl. Skvoz prizmu vekov. Vsemirnoe priznanie. Lektsii Nobelevskih laureatov. T. 5, kn. 1. – M. – 767 s.
8. Helfert E. Tehnika finansovogo analiza / Helfert E. ; per. s angl. – M. : Audit, YUNITI, 1996. – 663 s.
9. Apcherch A. Upravlencheskiy uchet: printsipy i praktika / Apcherch A. ; per. s angl. – M. : Finansyi i statistika, 2002. – 952 s.
10. Druri K. Upravlencheskiy i proizvodstvennyiy uchet / Druri K. ; per. s angl. – M. : YUNITI – DANA, 2002. – 1071 s.

Рецензія/Peer review : 20.05.2018

Надрукована/Printed : 01.06.2018